

Länsstyrelsen
Värmland

REGIONAL ÅRLIG UPPFÖLJNING AV MILJÖKVALITETSMÅLEN 2014

Värmlands län

Länsstyrelsen
Värmland

Miljöanalys
Hanna Frisk
010-224 74 58

MISSIV

Datum
2014-11-27

Sida
2 (48)
Referens
501-3988-2014

Beslut om regional årlig uppföljning av miljökvalitetsmålen i Värmlands län 2014

Denna rapport utgör Länsstyrelsen i Värmlands läns regionala årliga uppföljning av miljökvalitetsmålen 2014. Uppföljningen innehåller en bedömning av miljötillståndet och utvecklingen i miljön för respektive miljökvalitetsmål. Samtliga bedömningstexter överensstämmer med de texter som har lagts in på www.miljomal.se.

Landshövding Kenneth Johansson har fattat beslut i detta ärende. Miljömålssamordnare Hanna Frisk har varit föredragande. I den slutliga handläggningen deltog också länsråd Robert Andrén, verksamhetschef Torben Ericson och enhetschef Märet Engström.

Kenneth Johansson

Hanna Frisk

Teckenförklaring för bedömning av miljökvalitetsmål	
	JA: Målet nås med i dag beslutade styrmedel och med åtgärder genomförda före 2020.
	NÄRA: Målet är nära att nås. Det finns i dag planerade styrmedel som beslutas före 2020.
	NEJ: Det är inte möjligt att nå målet till 2020 med idag beslutade eller planerade styrmedel.
	POSITIV: Utvecklingen i miljön är positiv.
	NEUTRAL: Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.
	NEGATIV: Utvecklingen i miljön är negativ.
	OKLAR: Tillräckliga underlag för bedömning av utvecklingen i miljön saknas.

Publ nr 2014:42

ISSN 0284-6845

Rapporten är sammanställd av Hanna Frisk.

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
010-224 70 00, www.lansstyrelsen.se/varmland

Innehåll

Bedömning	6
Sammanfattning.....	7
1 BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN	8
Resultat	8
Analys	9
2 FRISK LUFT	11
Resultat	11
Analys och bedömning.....	12
3 BARA NATURLIG FÖRSURNING.....	14
Resultat	14
Analys och bedömning.....	15
4 GIFTFRI MILJÖ	16
Resultat	16
Analys och bedömning.....	17
5 SKYDDANDE OZONSKIKT	18
Resultat	18
Analys	18
6 SÄKER STRÅLMILJÖ	19
Resultat	19
Analys	20
7 INGEN ÖVERGÖDNING	22
Resultat	22
Analys och bedömning.....	23
8 LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG	25
Resultat	25
Analys och bedömning.....	26
9 GRUNDVATTEN AV GOD KVALITET	28
Resultat	28
Analys och bedömning.....	29
10 HAV I BALANS SAMT LEVANDE KUST OCH SKÄRGÅRD ...	31
11 MYLLRANDE VÅTMARKER	32
Resultat	32
Analys och bedömning.....	32
12 LEVANDE SKOGAR	34
Resultat	34
Analys och bedömning.....	35

13 ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP	37
Resultat	37
Analys och bedömning.....	38
14 STORSLAGEN FJÄLLMILJÖ.....	40
15 GOD BEBYGGD MILJÖ	41
Resultat	41
Analys och bedömning.....	42
16 ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV	44
Resultat	44
Analys och bedömning.....	45

BILAGA 1: Skogsstyrelsens beslut om Levande skogar

Bedömning

Miljömål	Bedömning och utvecklingstrend
Begränsad klimatpåverkan	Enbart nationell bedömning
Frisk luft	Nej →
Bara naturlig försurning	Nej →
Giffrfri miljö	Nej ↘
Skyddande ozonskikt	Enbart nationell bedömning
Säker strålmiljö	Enbart nationell bedömning
Ingen övergödning	Nej →
Levande sjöar och vattendrag	Nej →
Grundvatten av god kvalitet	Ja ↗
Hav i balans samt levande kust och skärgård	Gäller ej Värmlands län
Myllrande våtmarker	Nej →
Levande skogar	Nej →
Ett rikt odlingslandskap	Nej ↘
En storslagen fjällmiljö	Gäller ej Värmlands län
God bebyggd miljö	Nej →
Ett rikt växt- och djurliv	Nej ↘

14 av 16 miljö kvalitetsmål berör Värmlands län eftersom Hav i balans samt levande kust och skärgård och Storslagen fjällmiljö utgår. Därutöver bedöms Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Säker strålmiljö endast på nationell nivå. De bedömningarna gäller även för länet. Resultat och analys för dessa mål redovisas dock även regionalt.

Sammanfattning

Ett av 11 miljö kvalitetsmål kommer att nås till 2020 i Värmlands län – Grundvatten av god kvalitet. Övriga mål bedöms inte kunna nås. För att nå målen krävs en ökad takt på åtgärdsarbetet, en ökad samverkan och effektiva styrmedel.

Ett av miljö kvalitetsmålen - *Grundvatten av god kvalitet* - bedöms ha en positiv utveckling. I övrigt är den dominerande utvecklingstrenden neutral (7 av 11 mål). Tre av målen bedöms ha en negativ utveckling – *Giftfri miljö*, *Ett rikt odlingslandskap* och *Ett rikt växt- och djurliv* – bland annat för att kunskaperna om kemiska ämnens egenskaper är bristfällig, nedläggning av jordbruksmark fortsätter och för att arbetet med att skydda områden med höga naturvärden är otillräckligt.

Värmland är ett skogs- och glesbygdslän, där skogsindustrin är en viktig sektor för länets sysselsättning och konkurrenskraft. Ett uttag av biobränsle och skogsråvaror är gynnsamt för *Begränsad klimatpåverkan*. Samtidigt kan ett ökat uttag bidra till försurning, förlorad biologisk mångfald, näringsförluster, skador på våtmarker och ett begränsat friluftsliv. Balans och samförstånd mellan skogsnäringen och naturvärden måste finnas.

En stor del av länets vattendrag är påverkade av dammar, reglering och jordbruk. För vattenanknutna mål finns förväntningar på att åtgärdsprogrammen i vattenförvaltningen ska leda till en positiv utveckling i miljön.

Möjligheten att leva och verka på landsbygden är en förutsättning för *Ett rikt odlingslandskap*, som i sin tur är viktigt för bland annat biologisk mångfald och kulturmiljöer. För att uppnå en *God bebyggd miljö* krävs en långsiktigt god samhällsplanering.

Länet har ett regionalt mål om *Ett klimatneutralt Värmland 2030*. Länets utsläpp har totalt sett minskat de senaste 20 åren vilket är positivt även för *Frisk luft*. Transporter och konsumtion genererar den största mängden växthusgaser, varav konsumtionen ständigt ökar. Förutsättningarna finns för att nå målet men för det krävs ytterligare nationella och internationella styrmedel.

1 BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN

"Halten av växthusgaser i atmosfären ska i enlighet med FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farlig.

Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras.

Sverige har tillsammans med andra länder ett ansvar för att det globala målet kan uppnås."

Bedömning av miljö kvalitetsmålet Begränsad klimatpåverkan görs ej på regional nivå, då preciseringarna avser globala variabler. Arbetet för minskade utsläpp i länet visar i flera fall goda resultat, men påverkas i hög grad av såväl omvärldsfaktorer som nationella och internationella styrmedel.

Resultat

Utsläppen av växthusgaser i Värmland uppgick under 2012 till knappt 1,5 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Det motsvarar 5,4 ton per capita, vilket är längre än riket som helhet där utsläppsnivån ligger på 6,0 ton per capita. Att utsläppen per invånare i Värmland är lägre beror främst på att en mindre andel av industrin är beroende av fossila bränslen. 2012 är det senaste år för vilket emissionsstatistik finns tillgängligt för länet. Av de totala utsläppen står transporter för 43 %, industri för 21 %, bostäder och service för 10 % samt jordbruk och arbetsmaskiner för 25 %. Utsläpp som genereras vid produktion av varor utanför länet, men som konsumeras inom länet, ingår inte i emissionsstatistiken.

Utsläppen har minskat med 32 % sedan basåret 1990. Sedan föregående år minskade utsläppen med 4 %, främst beroende på minskade utsläpp från transporter, särskilt från personbilar.

Länet har en strategi för klimat- och energiarbetet. En gemensam handlingsplan som pekar ut viktiga insatsområden och åtgärder har tagits fram under 2014.

Inom länets industrisektor, som domineras av skogs- och stålindustri, sker en fortlöpande energieffektivisering samt en övergång till biobränslen. Även inom fjärrvärmesektorn och i enskilda fastigheter har ett omfattande energieffektiviseringsarbete genomförts, där åtgärder för att ersätta kvarvarande fossila bränslen och effektivisera energianvändningen pågår.

Länets kommuner och Landstinget i Värmland arbetar systematiskt med energieffektivisering i fastighets- och fordonsbeståndet, med en ambition om 10

% effektivisering 2009-2014 och 17 % effektivisering 2009-2020. Länets kollektivtrafikorganisatörer arbetar framgångsrikt med att öka bussresandet och deltar i branschinitiativet Fördubblingsprojektet. Målet med projektet är att fördubbla kollektivtrafiken i Sverige till 2020.

I särskilda projekt driver aktörer inom länet arbete med att:

- öka kompetensen hos kommunala energi- och klimatrådgivare
- stödja företag i deras energieffektiviseringsarbete genom energirådgivning och energitillsyn
- underlätta för arbetspendling utan bil
- utbilda lantbrukare i åtgärder som kan minska utsläppen av klimatpåverkande gaser från markhantering och djurhållning
- stimulera konsumenter att öka kunskapen om sin egen konsumtions klimatpåverkan

Analys

Utsläppen av växthusgaser har minskat kraftigt i länet, med 32 % sedan 1990, där den största utsläppsreduktionen ägde rum 2000-2007. Orsaken till den kraftiga minskningen ligger främst i energiinvesteringar inom den tunga industrin samt en succesiv övergång till biobränsle och värmepumpar i fjärrvärmesystem och för övrig uppvärmning av byggnader. Därefter har utsläppen fortsatt att minska inom industri och bostadssektor, men i en betydligt lägre takt.

Inom den tunga industrin är ett fortlöpande investerings- och effektiviseringsarbete att vänta, vilket kommer att leda till minskad användning av fossila bränslen. Förmodligen är de enklare energieffektiviseringsåtgärderna redan genomförda, så inga radikala utsläppsminskningar är att vänta med dagens förutsättningar. Det nya värmekraftverket i Karlstad, som kommer att stå färdigt under 2014, ger möjlighet att fasa ut all fossil olja ur Karlstads fjärrvärmesystem.

Utsläppen från transporterna har visat en nedåtgående trend under de senaste fem åren. Sedan 2007 har utsläppen minskat med 11 %, främst beroende på minskade utsläpp från personbilar. Den tidigare ökningen av utsläppen från tunga lastbilar och bussar har sedan cirka fem år stagnerat. Utsläppen från lätta lastbilar fortsätter dock att öka, om än från en låg utsläppsnivå jämfört med utsläppen från personbilar och tunga lastbilar och bussar.

De minskande utsläppen från personbilar beror sannolikt på mer energieffektiva nya bilar och ett ökat inslag av förnybara drivmedel, eftersom körsträckan med bil per person är relativt konstant i länet. Bättre pendlingsmöjligheter har pekats ut som ett prioriterat område i den regionala utvecklingsstrategin. Om inte det behovet kan mötas med ökad och förbättrad kollektivtrafik är risken att det leder till ökade utsläpp från privatbilism.

Länets aktörer har enats om ett regionalt mål om att Värmland ska vara klimatneutralt senast år 2030. I de analyser som har gjorts i samband med den regionala klimat- och energistrategin framgår det att det finns tekniska och resursmässiga förutsättningar för att nå detta mål, men att dagens styrmedel inte är tillräckligt kraftfulla. Det regionala klimatarbetet är i hög grad beroende av effektiva styrmedel – juridiska och ekonomiska – på nationell och internationell

nivå. Det finns stora möjligheter att förstärka dessa styrmedels verkningskraft genom lokala och regionala åtgärder.

2 FRISK LUFT

"Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas."

Luftkvaliteten i Värmland är oförändrad jämfört med tidigare år enligt de mätningar som utförts. Halterna av flera luftföroreningar är fortfarande för höga och ett flertal åtgärder behövs för att skador på människors hälsa, på växtlighet samt på kulturmiljö inte ska uppstå.

Resultat

För att veta om luftkvaliteten i länet är god eller dålig mäts olika typer av luftföroreningar. Kommunerna genomför mätningar av luftföroreningar i tätorterna och ansvarar för en god luftkvalitet. Samtliga kommuner mäter dock inte alla typer av luftföroreningar kontinuerligt, utan mätningarna kan variera från år till år. Därmed varierar det om det finns aktuella data tillgängliga. Enligt lagstiftningen behöver inte mätningar genomföras om halten av en viss luftförorening är låg. I dessa fall kan äldre mätningar användas för bedömning av luftkvaliteten i tätorten.

Värmlands läns luftvårdsförbund (där kommunerna, verksamhetsutövare, statliga myndigheter m.fl. ingår) mäter halten av luftföroreningar på landsbygden (bakgrundsmätningar), på platser där påverkan från exempelvis småskalig vedeldning inte förekommer.

Vissa luftföroreningar mäts över huvud taget inte i länet eftersom de endast följs upp nationellt. Därmed saknas data för dessa luftföroreningar på regional nivå.

De mätningar som utförts i länet visar att miljö kvalitetsmålet Frisk Luft inte kan uppnås eftersom halterna av bensoapyren (mätning i en tätort), partiklar PM10 (mätning i flera tätorter), kvävedioxid (mätning i flera tätorter) samt marknära ozon (bakgrundsmätningar) är för höga. För partiklar PM2,5 visar mätningar i en tätort att riktvärdet för halten av luftföroreningen sannolikt uppnås.

Tätortsmätningar

Partiklar är den luftförorening som de värmländska tätorterna främst har problem med. I gaturum (där människor vistas) ligger partiklar (PM10) fortsatt högt under delar av året, vilket ger hälsoeffekter. Flera överskridanden av miljö kvalitetsnormen för PM10 har uppmätts, dock inte så många överskridanden att kommunen måste upprätta åtgärdsprogram. De senaste åren har fler luftkvalitetsmätningar genomförts i länet efter att kommunerna har gått samman i ett samverkansområde. De nya mätningarna stärker de tidigare mätningarna och visar på en fortsatt problematik med för höga partikelhalter.

Bakgrundsmätningar

Värmlands läns luftvårdsförbunds mätningar visar att luftkvaliteten på landsbygden, där vedeldning inte förekommer, är god med undantag för halterna av marknära ozon under så kallade ozonepisoder på sommarhalvåret. Dessa episoder är ett resultat av att förorenad luft från kontinenten transporteras in över Värmland.

Analys och bedömning

Det är inte möjligt att nå miljökvalitetsmålet till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Denna bedömning grundar sig framför allt på halten av olika luftföroreningar i tätorterna samt frånvaron av effektiva styrmedel för att minska dessa halter. Inga avsevärda förändringar har skett med miljötillståndet under 2014 och länets åtgärdsarbete har bedrivits i enlighet med föregående år. Sammantaget görs bedömningen att utvecklingsriktningen i miljön är neutral.

Värmland är ett glesbygdslän med medelstora tätorter och mycket skog. Att länet endast har medelstora tätorter innebär att ansamlingen av luftföroreningar i t.ex. gaturum är lägre än för exempelvis Stockholm, Göteborg och Malmö.

Risk för höga halter av partiklar finns i de flesta tätorter under vårvintern på grund av vägbane- och dubbdäcksslitage. I tätorter där det finns risk för inversion (luften skiktas sig och ett ”lock” bildas) under kalla vinterdagar, kan höga halter av partiklar och kolväten uppstå på grund av småskalig vedeldning. I några orter med tung industri nära stadskärnan kan även utsläpp från dessa verksamheter påverka luftkvaliteten negativt.

Värmland mottar en mindre mängd föroreningar från kontinenten jämfört med sydligare och västligare delar av landet. Bakgrundshalterna är därför ofta lägre för marknära ozon och partiklar än för till exempel Skåne och Västra Götaland. Bedömningen av om Värmland kommer att uppnå miljökvalitetsmålet *Frisk Luft* är därför gynnsammare än för landet som helhet. Däremot måste åtgärder vidtas, främst inom vägtrafik och småskalig vedeldning, för att minska halterna av marknära ozon och partiklar.

Åtgärder för att minska koldioxidutsläppen från fossila bränslen innebär också att halten av luftföroreningar minskar i många fall. Det saknas incitament för att uppnå den miljökvalitet som miljökvalitetsmålet beskriver, då lagstiftningen som reglerar luftföroreningar i tätorter (miljökvalitetsnormerna för utomhusluft) inte har som mål att uppnå *Frisk Luft*. Enligt lagstiftningen krävs endast åtgärder när luftkvaliteten kan anses oacceptabel ur ett hälsoperspektiv, det vill säga då en miljökvalitetsnorm överträds. För att uppnå *Frisk Luft* i Värmland och Sverige krävs därför en skärpning av Luftkvalitetsdirektivet, som sedan omarbetas och läggs in i svensk lagstiftning. Även lagstiftning som reglerar utsläpp av föroreningar kan behöva skärpas.

Regionalt tar Värmlands läns luftvårdsförbund en aktiv roll för att uppnå Frisk Luft. Förbundet är den organisation där arbetet med att sprida kunskap om luftvårdsfrågor bedrivs samlat. Samtliga kommuner, de största industrierna samt andra myndigheter (Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen samt Trafikverket) och övriga intresserade är medlemmar. Förbundet anordnar föreläsningar om luftvård och

luftkvalitet till allmänheten, för ut information genom hemsidan och nyhetsbrev samt utgör en bas för att sprida goda exempel på åtgärder som minskar utsläppen av luftföroreningar.

3 BARA NATURLIG FÖRSURNING

"De försurande effekterna av nedfall och markanvändning ska underskrida gränsen för vad mark och vatten tål. Nedfallet av försurande ämnen ska inte heller öka korrosionshastigheten i markförlagda tekniska material, vattenledningssystem, arkeologiska föremål och hållristningar."

Försurningen är fortfarande ett utbrett problem och återhämtningen är långsam. Kalkning och reducering av utsläpp, i synnerhet från skogsbruk, sjöfart och transporter på kontinenten, är av stor vikt. Åtgärder inom skogsbruket, såsom askåterföring, är nödvändiga.

Resultat

Nedfallet av försurande ämnen har minskat i länet. Minskningarna sker inte längre i lika stor omfattning som i slutet av 1990-talet. Det sura nedfallet har tömt marken på buffringskapacitet och det tar lång tid för mark och vatten att återhämta sig. Skogsbrukets andel av försurningspåverkan ökar. Andelen försurade sjöar i Värmland ligger avsevärt över medelvärdet i Sverige.

Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

I början av 1990-talet låg det årliga svavelnedfallet i länets södra del runt 10 kg S/ha medan det under senare år har minskat till 1-2 kg S/ha. Det är under vad som anses vara den kritiska gränsen för belastning (3 kg/ha år). Även i de mellersta och nordligaste delarna av länet är nedgången i svavelnedfallet statistiskt säkerställd. Kvävenedfallet i länet ligger mellan 5-6 kg N/ha/år, vilket i viss utsträckning överskrider vad som anses vara den kritiska gränsen för kvävebelastning (5 kg/ha/år).

I länets skogar sker en generell återhämtning från försurning i markvattnet. På vissa platser sker dock en försämring i utvecklingen då pH sjunker och den syranutraliserande förmågan minskar samtidigt som halterna av oorganiskt aluminium ökar.

Påverkan genom skogsbruk

Värmland består till 74 % av produktiv skogsmark. Skogsbrukets bidrag till försurningen står i relation till hur mycket som tas ut ur skogen. Stamvedsuttag bidrar med 40-50 % till överskottsaciditeten i Värmland. I Värmland sker dock ett uttag av både stamved, GROT och stubbar som samlat står för 60-70 % av överskottsaciditeten. Uttaget av baskatjoner med biomassan vid avverkning kan leda till en utarmning av baskatjonerna vilket bidrar till försurningen. 2013 spreds aska på 529 ha mark, 2012 på 434 ha och 2011 på 704 ha.

Försurade sjöar och vattendrag

Försurningsbedömningarna inom vattendirektivets statusklassning visar att 66 % av sjöarna och 70 % av vattendragen i Värmland är försurade. Bedömningarna baseras på uppmätta kemiska och biologiska värden. Under 2013 spreds 25 600 ton kalk i länet med en måluppfyllelse på 94 % i sjöar och 96 % i vattendrag.

Analys och bedömning

Länsstyrelsen bedömer att målet inte kommer att nås till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Sammantaget bedöms utvecklingsriktningen som neutral i miljön på grund av att länets vatten fortsätter att påverkas av försurning och även om försurningen skulle upphöra tar återhämtningen lång tid. Fortsatt minskande utsläpp samt fortsatt kalkning och askåterföring är nödvändigt för att vända utvecklingen.

Orsaker till Värmlands försurningssituation

Svavelnedfallen har minskat kraftigt, men kvävenedfallen minskar inte. Att andelen försurade sjöar i Värmland ligger avsevärt högre än medelvärdet i Sverige beror på stort historiskt nedfall av försurande ämnen i kombination med svag buffringsförmåga i marken. I Värmland består berggrunden till stor del av svårvittrade bergarter vilket gör vittringsprocessen långsam och återställandet av baskatjoner tar därför lång tid.

Skogsbrukets påverkan en betydelsefull faktor

Skogsbruket påverkar försurningssituationen genom försurad skogsmark, dels genom uttag av skogsråvara och dels genom avrinning från försurad skogsmark (orsakad av försurande nedfall). Detta kan leda till sjöförsurning om vattnet till sjön till stor del kommer från skogsmark. Så är fallet för många sjöar i länet.

Eftersom svavelnedfallet har minskat har den försurande inverkan av skogsbruket, relativt sett ökat. Sannolikt påverkar skogsbruket försurningssituationen i länet i ungefär samma storleksordning som nedfallet.

Behov av ytterligare åtgärder

Även om nedfallen av försurande ämnen har minskat kraftigt under senare år måste ytterligare minskning ske. Stora delar av de försurande nedfallen härrör från internationell fartygstrafik och utsläppskällor nere på kontinenten.

I takt med att uttag av biomassa och GROT från skog ökar är en viktig åtgärd att återföra aska till skogen. Återföring av aska motverkar försurning av mark och vatten genom att baskatjoner returneras. Andelen aska som återförs till skogsmark behöver öka betydligt. I väntan på att naturens buffringsförmåga återuppbyggs är det av största vikt att åtgärder som kalkning och askåterföring fortsätter.

4 GIFTFRI MILJÖ

"Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna."

I det moderna samhället används ett stort antal kemiska ämnen och en ständig produktutveckling medför att nya ämnen tillkommer. Många ämnens förekomst i naturen och långsiktiga effekter är okända. Även om utsläppen av farliga ämnen skulle upphöra tar det tid innan naturen återhämtar sig.

Resultat

Kemikalielagstiftningen innebär att kunskap om ämnens egenskaper och risker successivt tas fram. Dock finns ett stort antal kemiska ämnen där egenskaper och risker ännu inte har kartlagts. Sådana ämnen finns ute på marknaden och ingår i ett ännu större antal kemiska produkter, till exempel målarfärg, kläder och datorer. Informationen till allmänheten har blivit bättre men arbete återstår.

Den regionala miljöövervakningen i sötvatten visar att kvicksilverhalterna är fortsatt höga i fisk. Även PBDE har påträffats i höga halter i fisk. I ytvatten är det främst halterna av ftalaten DEHP, fluoranten och TBT som är höga i vissa vatten. I Väneren har det påträffats halter av dioxin och dioxinliknande ämnen i sik som är högre än EU:s gränsvärde för livsmedel som får saluföras. Fisken har därför förlagts med saluförbud i producentledet. Det behövs fler undersökningar för att få en bättre kunskap om olika ämnens spridning i länet och vilka förändringar som sker när det gäller förekomsten.

Länsstyrelsen är den myndighet som utfärdar tillstånd för överlåtelse av särskilt farliga kemikalier. Tillsynen av de verksamheter som överlåter de tillståndsgivna kemikalierna sköts av kommunerna. De tillstånd som utfärdats under 2014 har handlat om förnyade tillstånd för hantering av industrikemikalier.

För kemikalieanvändningen i tillståndspliktiga verksamheter, som står under kommunens eller Länsstyrelsens tillsyn, sker en succesiv minskning av användningen av farliga kemikalier till förmån för mindre farliga. Kunskapen om riskerna med de kemikalier som används är i allmänhet god inom dessa företag.

Länsstyrelsens arbete med att kartlägga, undersöka och vid behov åtgärda förorenade områden fortskrider. Totalt har 3 500 potentiellt förorenade områden identifierats i länet, varav 363 har klassats till riskklass 1 eller 2 (mycket stor eller

stor risk för människa och miljö). I Värmland genomförs åtgärder vid ca 10 förorenade områden per år, de flesta avser sanering inför ändrad markanvändning, från industri till bostäder, eller i samband med annan exploatering.

Bensinstationer är den bransch där flest åtgärder vidtagits. SPIMFAB, en saneringsfond som oljebolagen gemensamt har bildat, har undersökt och vid behov sanerat nedlagda bensinstationer. I Värmland har över 200 bensinstationer undersökts. Under 2014 kommer detta arbete att slutföras.

Analys och bedömning

Miljö kvalitetsmålet kommer inte att vara möjligt att nå till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder och sammantaget bedöms utvecklingstrenden i miljön som negativ. Kemikalieanvändningen ökar och därmed ökar riskerna för att farliga ämnen och produkter sprids globalt. Dock har förutsättningarna förbättrats de senaste åren, bland annat via skärpt EU-lagstiftning. För att kunna minska spridningen av farliga ämnen krävs internationellt arbete och effektiva styrmedel.

Om ytterligare resurser avsätts är det möjligt att inom en generation skapa förutsättningar för att nå miljö kvalitetsmålets preciseringar om förorenade områden. Däremot är det mycket svårt att skapa förutsättningar för att nå preciseringarna om kunskap om kemiska ämnen, information om miljöfarliga ämnen, användningen av särskilt farliga ämnen samt exponering för kemiska ämnen.

Regionalt kan medvetenhet kring farliga kemikalier och hanteringen av dessa förbättras genom ett aktivt tillsynsarbete gentemot industrier. Information och rådgivning till areella näringar och till allmänheten behöver öka.

För varor och produkter är internationell och nationell reglering viktig. Det regionala arbetet fokuserar på direkt exponering på människa och miljö.

För ämnen som tidigare har spridits i miljön kan halterna avklinga i långsam takt. Det gäller till exempel kända miljögifter såsom PCB, dioxiner, kvicksilver och kadmium.

Finansieringen av arbetet med förorenade områden sker delvis med statliga bidrag. Bidrag ges för att förstärka Länsstyrelsens arbete med att via tillsyn få verksamhetsutövare att genomföra inventering, undersökning och vid behov åtgärder. Detta gäller för områden där verksamhetsutövaren har ett ansvar för markföroreningar. För de områden som saknar ansvarig kan statligt bidrag sökas för att genomföra undersökningar och åtgärder. Det statliga bidraget har varit en förutsättning för att arbetet med förorenade områden har kunnat bedrivas i nuvarande takt.

Det finns även ett behov av fördjupade undersökningar och uppföljning med anledning av de förekomster av skadliga kemiska ämnen som upptäcks i miljöövervakningen. För de flesta farliga ämnen finns för lite dataunderlag för att kunna se en tydlig miljöutveckling i länet, om exponeringen ökar eller avtar. Därför kan det komma larmrapporter som ger en nulägesbild av risken för exponeringen, men som inte kan visa om problemen är avtagande eller tilltagande.

5 SKYDDANDE OZONSKIKT

"Ozonskiktet ska utvecklas så att det långsiktigt ger skydd mot skadlig UV-strålning."

Tack vare Montrealprotokollet som reglerar utsläppen av ozonnedbrytande ämnen, både i Sverige och internationellt, minskar de globala utsläppen av ozonnedbrytande ämnen. Ozonskiktets tjocklek kommer successivt att öka.

Resultat

Miljö kvalitetsmålet innebär att ozonskiktet ska utvecklas så att det långsiktigt ger skydd mot skadlig UV-strålning. Då ozonnedbrytande ämnen stannar kvar lång tid i atmosfären kommer ozonskiktets tjocklek att börja öka först 2020, för att ha återhämtat sig helt kring 2050.

Åtgärderna nationellt och regionalt för att minska utsläppen skiljer sig åt. Värmland och Sveriges rådighet över halten klor i stratosfären, den förorening som tunnar ut ozonskiktet, är liten.

I Värmland är företagen de viktigaste aktörerna för att minska utsläppen av ozonnedbrytande ämnen. Detta genom att de har kontroll över sina kyl- och värmeanläggningar och genom att de för dialog med Länsstyrelsen eller kommunen när de ska installera ny utrustning. Länsstyrelsen eller kommunen följer upp företagets kontroll genom tillsyn. På de återvinningscentraler där kyl- och värmeanläggningar kan lämnas är det viktigt att dessa hanteras så att köldmedia inte läcker ut.

Kommunerna har en viktig roll då de vid handläggning av rivningslov har möjlighet att ställa krav, till exempel att isoleringsmaterial som innehåller freoner ska tas om hand så att freoner inte kan läcka ut.

Analys

Utvecklingen i miljön är densamma i länet som i riket då utsläpp av ozonnedbrytande ämnen är en global fråga.

Utsläppen av ozonnedbrytande ämnen sjunker stadigt i länet eftersom ny utrustning saknar sådana ämnen samt att äldre utrustning kasseras och tas om hand på ett sätt som gör att ozonnedbrytande ämnen förstörs och aldrig når ozonskiktet. Illegala transporter där kyl- och frysutrustning exporteras till länder där lägre miljökrav ställs kan dock medföra att freoner läcker ut.

Klimatförändringarna minskar ozonnedbrytningen globalt men ökar nedbrytningen lokalt vid polerna och i synnerhet över nordpolen. Det är oklart om detta kan ge en ökad UV-strålning i länet trots att utsläppen av freoner minskar.

6 SÄKER STRÅLMILJÖ

"Människors hälsa och den biologiska mångfalden ska skyddas mot skadliga effekter av strålning."

Tillståndet i Värmland följer den nationella utvecklingen som på flera områden är positiv. Ett område går i negativ riktning och det är att antalet hudcancerfall orsakade av ultraviolett strålning (UV) ökar.

Resultat

Strålskyddsprinciper och radioaktiva ämnen

Ingen förändring av strålningsintensiteten i miljön har kunnat påvisas under det senaste året i länet. Bakgrundsstrålningen är fortsatt låg och stråldoserna till allmänheten, växter och djur bedöms inte innebära något miljö- eller hälsoproblem. Även stråldoserna från enskilda verksamheter bedöms som försumbara.

Strålsäkerhetsmyndigheten uppskattar att radon i bostäder årligen orsakar 500 lungcancerfall i Sverige. Kommunen har tillsynsansvar inom radon, men skyldigheterna för radonåtgärder varierar med bostadens upplåtelseform. Gäller det en hyresrätt/bostadsrätt ska hyresvärden eller bostadsrättsföreningen se till att bostäderna inte överstiger riktvärdet för radon i inomhusluften. För andra former av bostadsägande ansvarar den enskilda ägaren för att initiera en radonmätning samt bekosta en eventuell sanering. För en- eller tvåfamiljshus går det att söka bidrag hos Länsstyrelsen för radonsanering. Trenden de senaste åren har varit att antalet ansökningar om bidrag för radonsanering minskar i Värmland.

Miljösamverkan Värmland genomförde under 2013 projektet "Radon – handledning för att nå miljömålet 2020". Inom projektet har några av länets kommuner uppmanat fastighetsägare att utföra radonmätningar i sina bostadsbestånd. Dessa mätningar har fortsatt även under 2014.

UV-strålning

Antalet nya fall av elakartad hudcancer (malignt melanom) har länge ökat i Värmland och antalet drabbade ligger något högre än riksgenomsnittet för båda könen. Så här långt finns ingen förklaring till detta.

Under 2014 har inga speciella informationskampanjer angående solvanor genomförts i länet. Kommunerna har tillsynsansvar av solarier. Strålsäkerhetsmyndigheten har uppmanat landets kommuner att inte erbjuda allmänheten solarier i kommunal regi. I Värmland har ett antal kommuner avvecklat sina solarier. Sedan februari 2013 gäller Strålsäkerhetsmyndighetens nya föreskrifter om solarier, bland annat med regeln att soltiden i obemannade solarier måste begränsas till 15 minuter.

Som stöd till kommuner och andra som planerar utemiljöer för barn har Länsstyrelserna tillsammans med Strålsäkerhetsmyndigheten tagit fram broschyren ”Solskyddsfaktorer – sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn”.

Elektromagnetiska fält

I Strålsäkerhetsmyndighetens senaste bedömning uppges att allmänhetens exponering för elektromagnetiska fält inte bedöms ha ökat under de senaste åren och att de uppmätta värdena ligger långt under gällande referensvärden.

Via planmonopolet har kommunerna möjlighet att planera för minskad exponering av elektromagnetisk strålning. Här bevakar Länsstyrelsen frågor som rör till exempel kraftledningarna och master för mobiltelefoni i samband med översikts- och detaljplaner.

Nedmontering av det fasta telenätet fortsätter i länet, varvid det mer självklara alternativet till trådlös teknik successivt minskar.

Analys

Bedömning av möjligheterna att nå miljö kvalitetsmålet görs inte på regional nivå och den nationella uppföljningen bedöms som applicerbar på länet. Nationellt bedöms *Säker strålmiljö* vara nära att nås till 2020 med de styrmedel som är beslutade, om åtgärder effektiviseras för att minska exponeringen av UV-strålning och därmed antalet hudcancerfall.

UV-strålning och hudcancer

Svenskarnas solvanor är troligtvis de främsta anledningarna till att fler drabbas av hudcancer, och att fler åker på solsemester. Information och utbildning om riskerna med solning måste öka. Svårigheterna ligger i att det tar tid att förändra attityder och beteenden. Dessutom uppkommer skador från solning ofta flera år efter exponeringen varvid en beteendeförändring är svår att mäta.

Utbildningsinsatser för barn, och personer som arbetar med barn, är extra viktigt eftersom det är angeläget att grunda goda vanor tidigt i livet. Barn har också känsligare hud än vuxna.

Även tydligare regler i plan- och bygglagstiftningen behövs om hur lekplatser och skolgårdar bör vara utformade och restriktioner för solarier. De viktigaste styrmedlen för att minska allmänhetens exponering av UV-strålning är information, utbildning samt allmänna råd och föreskrifter ifrån Strålskyddsmyndigheten.

Strålskyddsprinciper och Radioaktiva ämnen

Strålskyddsprinciper är svåra att beräkna. Exponeringen för joniserande strålning i arbetslivet ska begränsas men någon indikator för hur exponeringen förändras finns inte. Nationellt finns dock planer på att utveckla en relevant indikator.

Elektromagnetiska fält och försiktighetsprincipen

Forskning visar att sannolikheten för hälsorisker vid exponering för låga nivåer av elektromagnetiska fält är försumbar. Trots detta finns en oro bland allmänheten och därför är uppdaterad information från myndigheterna viktigt.

I dagsläget finns två områden där skadliga hälsoeffekter vid exponering för elektromagnetiska fält inte helt kan uteslutas, nämligen magnetfält från till exempel kraftledningar och elektriska apparater samt radiovågor från mobiltelefoni. Därför anser Strålsäkerhetsmyndigheten att försiktighetsprincipen bör tillämpas, det vill säga att onödig exponering bör undvikas. Exempel på åtgärder är att använda handsfree vid samtal i mobiltelefon och ta hänsyn till elektromagnetiska fält vid planering av nya bostadsområden, vid dragning av ledningsgator och vid utplacering av master.

På regional nivå följs de rekommendationer och riktlinjer som tas fram på nationell nivå. Några ytterligare åtgärder behöver inte vidtas. Styrmedel för att nå en minskad exponering är försiktighetsprincipen, allmänna råd, Strålsäkerhetsmyndighetens rekommendationer och föreskrifter, tillsynsvägledning och information.

7 INGEN ÖVERGÖDNING

"Halterna av gödande ämnen i mark och vatten ska inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningar för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten."

Tillståndet i vattenmiljön har förbättrats, men påverkan av luftburet kväve från svenska och internationella källor kvarstår. Fler åtgärder krävs för att nå god status i enlighet med havsmiljöförordningen och vattenförvaltningsförordningen.

Resultat

Påverkan av övergödning på landekosystem och på tillståndet i sjöar och vattendrag sker främst i de södra delarna av länet där befolkningstätheten är hög och där det förekommer industrier och intensivt jordbruk. I övriga delar av länet är land- och vattenmiljöerna i mindre grad påverkade av övergödning.

De övergödningssproblem som finns i länets sjöar och vattendrag påverkar Kattegatt och Östersjön indirekt via Göta älv.

Nedfallet av oorganiskt kväve med nederbörden över Sverige har under 1990-2010 inte minskat i sådan utsträckning att det kan påvisas som en statistiskt säkerställd förändring i någon del av landet, trots betydande minskningar av Europas kväveutsläpp¹. Fördröjningseffekter i mark och vatten är faktorer som är svåra att påverka lokalt och regionalt, liksom nedfall av kväve från atmosfären, vilket kräver europeiska åtgärder. Ammoniakutsläpp från industriprocesser antas fortfarande öka och bidra till en del av övergödningssproblematiken i länet.

Enligt Skogsstyrelsens statistik skogsgödslades 2000 ha i Värmland under år 2013, vilket är 31 % mindre än vad som gödslades 2012². Skogsstyrelsen har även sammanställt kunskap om ”Effekter av kvävegödning på skogsmark”³. Sedan 2011 driver Skogsstyrelsen projektet Vattenförvaltning 2015, i syfte att hålla samman och effektivisera verksamheter relaterade till vattenförvaltningsarbetet.

Delar av Värmlands åkermark är stödberättigade för fånggrödor och vårbearbetning. Rådgivning till länets jordbrukare genom programmen Greppa Näringen och Utvald miljö har pågått under året. Från och med 1 januari 2013 finns områden i Värmland, där regler för miljöhänsyn i jordbruket (SJVFS 2011:25) gäller, enligt Nitratdirektivet (91/676/EEG).

¹ IVL – Kvävedeposition till Sverige, B2030, januari 2012

² SKs årsbok för 2014

³ Rapport 1:2014, bestnr 1857

15 stycken LOVA-bidrag till lokala vattenvårdsprojekt har beviljats under 2014 och ett antal åtgärder har genomförts, till exempel kommunala VA-planer, strukturkalkning, inventering av enskilda avlopp och latrinstitutionsanläggning för småbåtar.

Statusklassningen inom vattenförvaltningen visar att cirka 7 % av vattendragen och cirka 17 % av sjöarna i länet har sämre än god status på grund av övergödning. För samtliga av dessa vattenförekomster finns förslag på åtgärder för att motverka övergödningen.

Flera näringsrika vikar i Vänern har en viktig roll som häckningsområde för fåglar och är Natura 2000-områden.

Inga grundvattenförekomster i länet har problem med nitrat.

Analys och bedömning

Målet är inte möjligt att nå till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är neutral då positiva och negativa utvecklingsriktningar inom målet tar ut varandra. Åtgärder genomförs men det tar lång tid att vända övergödningssituationen. Näringsämnen som fördröjs i mark och vatten kommer i rörelse vid markberedningar och mycket nederbörd. Behovet av att avvattna marker vid ökad nederbörd går emot behovet att fördröja och fånga upp näringsämnena innan de bidrar till övergödning i sjöar och hav.

För att uppnå minst god status för näringsämnena enligt vattenförvaltningsförordningen krävs ytterligare åtgärder mot jordbrukssektorn, industrier och enskilda avlopp gällande begränsning av fosfor och kväve i vattenmiljöer. För minskade utsläpp från industrier krävs förnyade tillstånd med hårdare utsläppskrav. Påverkan av luftburet kväve från svenska och internationella källor kvarstår och beslut krävs på nationell och europeisk nivå.

För att minska övergödningen krävs mer åtgärder, bland annat verktyg för uppföljning av påverkan vid gödsling i skogsmark och att arbeta vidare med skyddszoner kring vatten – både för skogsmark och för jordbruksmark. De genom nitratdirektivet striktare reglerna för gödselhantering kan minska påverkan i vissa av de utpekade områdena. Dräneringen av jordbruksmark är eftersatt på många håll i länet, och behöver underhållas mer, vilket skulle minska växtnäringsförlusterna från fält. Ytterligare satsningar på Greppa Näringen och annan miljörådgivning i länet behövs.

Ytterligare åtgärder som kan ha betydelse för övergödningssituationen är utformningen av nya Landsbygdsprogrammet, stärkt arbete med klimatanpassning för att hantera framtida stora vattenmängder som kan föra med sig gödande partiklar, restaurering av vattenmiljöer och EU:s luftvårdspolitik.

Brist på resurser och kortsiktiga bidragsmöjligheter gör det svårt för kommuner och andra verksamheter att långsiktigt planera och utföra åtgärder som gör det möjligt att nå miljökvalitetsmålet. Kommunerna visar stort intresse för LOVA - bidraget och det länsgemensamma VA-nätverket, vilka båda utgör åtgärder för att minska övergödningssituationen på sikt. Fortfarande är kommunernas arbete inte

tillräckligt för att begränsa näringsläckaget från enskilda avlopp, men allt fler kommuner arbetar med så kallade omvandlingsområden och intresset för strategiska VA-planer ökar.

År 2015 beslutas Vattenmyndigheten Västerhavets Åtgärdsprogram, som visar hur arbetet bör ske för att motverka miljöproblemet övergödning de kommande sex åren.

8 LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG

"Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas."

Det finns många värdefulla sjöar och vattendrag, men värdet för biologisk mångfald och rörligt friluftsliv begränsas av dammbyggnader, vattenreglering, skogsbruk, försurning och/eller jordbruk. Målinriktat åtgärdsarbete pågår men det är inte tillräckligt.

Resultat

Exploatering, försurning, övergödning och främmande arter har påverkat viktiga vattenmiljöer. Nedfallen av försurande ämnen har minskat. Det sura nedfallet har tömt marken på buffringskapacitet och det tar lång tid för mark och vatten att återhämta sig. Andelen försurade sjöar i länet ligger avsevärt över medelvärdet i Sverige. Skogsbrukets andel av försurningspåverkan ökar.

Vattenförvaltningsarbetet har under 2014 fokuserat på att säkerställa statusklassningar och åtgärdsanalyser i VISS. 81 % (675 stycken) av länets vattenförekomster har inte god ekologisk status enligt ramdirektivet för vatten.

Restaureringsprojektet i naturreservatet Öjenäsbäcken avslutades 2014. Därutöver avslutades några mindre restaureringsprojekt. Planering av fiskvägar vid kraftverken i Slorudsälven har fortsatt. Restaurering av Halgån (17 km) har genomförts.

Länet har två naturreservat med syfte att säkerställa limniska värden. I övrigt finns 51 biotopskyddsområden i eller i anslutning till vattenmiljöer. 45 vattendrag och 20 sjöar ingår i den nationella strategin för skyddsvärda natur- och fiskmiljöer. Av de utpekade kulturmiljöerna är en del skyddade enligt kulturmiljölagen eller plan- och bygglagen. Många kulturmiljöer saknar långsiktigt skydd. Nio vattendrag har inventerats inom projektet VaKul.

Projektet Vänerlaxens fria gång som syftar till att utarbeta åtgärdsprogram (i) för återetablering av vild frivandrande lax och öring i Klarälven, Trysilelva och Femundsälva, (ii) uppnå god ekologisk status och (iii) ökad sportfisketurism, avslutades under 2014.

Fisk och Fiskevårdsplan för Vänern har färdigställts och ska skapa förutsättningar för hållbar förvaltning av Vänerns fiskeresurser och peka ut åtgärder som är prioriterade för vård av Vänerns fiskbestånd och utveckling av fisket. Bland åtgärdsförslagen kan nämnas Samförvaltning Vänern där olika intressenter från hela sjön diskuterar och lyfter vatten- och fiskefrågor kopplade till Vänern. Länsstyrelsen deltar i styrgruppen.

Av pågående nationella åtgärdsprogram för hotade arter i sötvatten berör följande Värmland: skräntärna, strandsandjägare, flodkräfta, flodpärlmussla, klådris och hårklomossa. Program för storröding, lax och asp är under framtagande. Det finns 40 kända vattendrag med flodpärlmussla, av vilka cirka sju har föryngring. Under 2014 har det registrerats ett ”nytt” flodkräftbestånd, fem ”nya” lokaler med signalkräfta och ett kräftpestutbrott. I länet finns 200 lokaler med flodkräfta och 150 med signalkräfta.

40 % av länets ytvattentäkter saknar skyddsområde. Under 2014 har inga nya skyddsområden för ytvattentäkter inrättats, men flera kommuner arbetar med förslag till skyddsföreskrifter som troligtvis kommer att inrättas under 2015. Kommunerna inventerar enskilda avlopp och gör VA-planer med hjälp av LOVA-bidrag.

Under 2011 (senaste statistiken) ökade antalet nyuppförda byggnader inom strandskyddat område med 54 %, vilket är mer än landet i övrigt.

Analys och bedömning

Målet är inte möjligt att nå till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder och det går inte att se någon tydlig utvecklingsriktning i miljön. Åtgärdsbehov finns och det tar tid innan genomförda åtgärder ger effekt.

Frågor om åtgärder har ökat de senaste åren, framför allt beroende på ramdirektivet för vatten. Restaurering pågår i några små vattendrag. En ny Fiskevårdsplan för Värmland bör arbetas fram. Insatserna måste öka och omfatta även större och kraftutbyggda vattendrag.

Hotbilden och påverkan på sjöar och vattendrag är komplex och utgörs av till exempel skogsbruk, jordbruk, reglering, kanalisering och rensning. Av utpekade vattendrag för natur-/fiskvärden bedöms de flesta vara aktuella för skydd. Genom VA-kul-inventeringarna ökade antalet kända kulturlämningar. Detta visar att det är viktigt att fortsätta bygga upp kunskapsunderlag kring kulturmiljövärdena längs vattendrag för att kunna jobba för långsiktigt bevarande och utvecklande av kulturmiljövärden. Behov av långsiktigt juridiskt skydd finns för flera av de mest värdefulla vattendragen ur natur- och kultursynpunkt.

Det finns behov av återuppbyggnad och bevarande av de skyddsvärda vilda stammarna av Vänervandrande Klarälvslox- och öring. Sportfisket efter lax i Klarälven och Vänern bör också kunna utvecklas betydligt.

Flera arter som ingår i nationella åtgärdsprogram har en mycket svår hotbild i länet. Strandsandjägaren på sina sandrevlar i Klarälven kan nyligen ha dött ut av reglering och höga sommarflöden. Flodkräftan trängs tillbaka av otillåten

utsättning av signalkräfta. Takten på tillbakaträngningen har ökat under 2014, även om flera flodkräftbestånd utvecklas positivt. Om flodkräfta och signalkräfta behövs mer informationsinsatser, tillämpad forskning, övervakning och åtgärder.

Fortsatt kalkning behövs mot försurning och ytterligare reduktioner av utsläpp, i synnerhet från sjöfart och transporter på kontinenten. Skogsbruket bör genomföra askåterföring och öka hänsynen till vattenmiljöer. Förbättringar av avloppsrening, rådgivning, miljöstöd och projekt för minskat näringsläckage från åkermark till vatten behöver fortsätta.

2015 beslutas Vattenmyndigheten Västerhavets Åtgärdsprogram, som visar hur arbetet bör ske de kommande sex åren för att uppnå *Levande sjöar och vattendrag*. Sannolikt kommer fler och nya åtgärder föreslås för kommuner och myndigheter som behöver intensifiera sitt arbete.

Nybyggnation och annan exploatering längs stränder påverkar det rörliga friluftslivet och biologisk mångfald. Under 2014 ska Länsstyrelsen fatta nya beslut om de utökade strandskydden i länet. De nya besluten inbegriper nu även hänsyn till naturmiljön och inte enbart allmänhetens tillgång till stränderna. Eftersom stränder som redan är bebyggda undantas från utökat strandskydd kommer troligtvis dispensansökningarna att minska.

9 GRUNDTVATTEN AV GOD KVALITET

"Grundvattnet ska ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning samt bidra till en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag."

Tillgången till grundvatten av god kvalitet är i allmänhet god, med vissa lokala undantag. Kunskapen om var de lokala undantagen finns behöver förbättras. Flera vattenskyddsområden för grundvattentäkter är på gång att inrättas eller revideras, men fler behövs. Utvecklingen i miljön är positiv.

Resultat

Värmlands län har i allmänhet en god tillgång till grundvatten av god kvalitet, med undantag av viss lokal negativ påverkan. Kunskapen om var den lokala påverkan finns behöver förbättras. Det behövs mer provtagning för att få en heltäckande bild av länets grundvattenkvalitet och för att följa trender.

Inga nya vattenskyddsområden för grundvattentäkter har inrättats under 2014, men arbetet med att förbättra skyddet för grundvattentäkter pågår i större omfattning än tidigare i länets kommuner. Det behövs dock fler inrättade och reviderade vattenskyddsområden för att säkerställa en god kvalitet på grundvattnet.

Grundvattnets kvalitet

Grundvattnets kvalitet är i allmänhet god i länet. Grundvattnet är måttligt påverkat av försurning och har i allmänhet en låg kloridhalt, med ett par undantag där halterna är förhöjda troligtvis pga. påverkan från saltade vägar. I några grundvattenförekomster i berg är sulfathalten naturligt hög.

Endast 3 av 92 grundvattenförekomster uppnår inte god kemisk status. En på grund av en nedbrytningsprodukt av det förbjudna bekämpningsmedelet BAM (2,6-diklorbensamid) och två på grund av påverkan från förorenade områden (perkloretylen och pentaklorfenol). Ett par förekomster riskerar att inte uppnå god kemisk status 2021 på grund av klorid eller BAM och några förekomster ligger i riskzonen då de kan ha ett högt påverkanstryck från mänskliga aktiviteter (framförallt vägar).

Länsstyrelsen provtar årligen grundvatten i länet inom den regionala miljöövervakningen. Totalt finns 63 övervakningsstationer för kommunala täkter, privata brunnar och källor. 2014 togs prover vid 14 stationer. Vid samtliga stationer analyserades basparametrar och vid vissa stationer även tungmetaller,

bekämpningsmedel, VOC, PAH, PFOS och ftalater. Resultaten från i år och tidigare år tyder på att grundvattnet i länet i allmänhet har en god kvalitet.

För att säkra en god kvalitet på grundvattnet är ett flertal grundvattentäkter i länet skyddade genom vattenskyddsområden. Vissa grundvattentäkter saknar dock skydd.

Länsstyrelsen har tagit fram åtgärdsförslag för de förekomster som inte uppnår en god kemisk status och som ligger i riskzonen. Åtgärder beslutas av Vattenmyndigheten i december 2015.

Kvaliteten på utströmmande grundvatten

Det utströmmande grundvattnet har i allmänhet sådan kvalitet att det inte påverkar ytvattnet negativt.

Tillgången till grundvatten

Tillgången till grundvatten är vanligtvis god i länet. Inga uppgifter om omfattande brist på grundvatten har kommit till Länsstyrelsens kännedom.

Analys och bedömning

Länsstyrelsen bedömer att målet kommer att nås till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Grundvattnet i länet bedöms i allmänhet vara av god kvalitet med vissa lokala undantag, baserat på provtagningar utförda i år och tidigare år. Provtagningarna har utförts inom länets regionala miljöövervakning för grundvatten, den nationella miljöövervakningen, kommunernas råvattenanalyser, samt i vissa fall vid inventering av förorenade områden.

Utvecklingen i miljön är positiv då arbetet med att förbättra skyddet för flera grundvattentäkter pågår. Flera av länets kommuner är på gång att inrätta eller revidera vattenskyddsområden för grundvattentäkter. Miljöövervakningen av grundvattenförekomsterna noterar oförändrad kvalitet i år jämfört med tidigare år.

För att säkerställa att grundvattnets kvalitet fortsätter vara god på lång sikt behöver fler vattenskyddsområden inrättas eller revideras. Många vattenskyddsområden är gamla och behöver revideras för att ge ett bättre skydd. Flera kommuner arbetar med att inrätta eller revidera vattenskyddsområden. Skyddet behöver även inkludera reservtäkter och grundvattentäkter som i framtiden kan komma att bli viktiga för vattenförsörjningen. Länsstyrelsen kommer under 2015 att fortsätta att stötta kommunerna i deras processer med att bilda vattenskyddsområden.

Det kommande året planeras fortsatta grundvattenprovtagningar inom länets regionala miljöövervakning vilket kommer att bidra till en ökad kunskap om grundvattnets kvalitet. Det nuvarande regionala miljöövervakningsprogrammet fokuserar på de grundvattenförekomster som ligger i områden med hög mänsklig påverkan. Trots detta har analysresultaten visat på en allmänt god kvalitet. Under 2015 kommer Länsstyrelsen att se över och eventuellt revidera miljöövervakningsprogrammet för fortsatt provtagning 2016-2021. Länsstyrelsen bedömer att nuvarande resurser räcker för att kunna övervaka grundvattnets kvalitet.

De tre grundvattenförekomster som inte uppnår god kemisk status kommer troligtvis inte uppnå god kemisk status målåret 2020 då det tar tid för dessa ämnen att brytas ned. Vid ett av de förorenade områdena har sanering genomförts, men det finns i dagsläget ingen teknik som kan få bort all perkloretylen ur grundvattnet. I två av förekomsterna berörs endast delar av förekomsterna av föroreningarna. Utöver dessa tre förekomster är grundvattnets kvalitet i allmänhet god och Länsstyrelsen anser att det viktiga är att arbeta för att förhindra att kvaliteten försämras, vilket arbetet med vattenskyddsområden, åtgärdsprogram och miljöövervakning bidrar till.

10 HAV I BALANS SAMT LEVANDE KUST OCH SKÄRGÅRD

"Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård ska bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar."

Gäller inte för Värmlands län

11 MYLLRANDE VÅTMARKER

"Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden."

Det bedrivs ett aktivt arbete med skydd, återskapande och restaurering av länets våtmarker. Arbetet går framåt, men resurserna för åtgärder måste öka. Skärpt hänsyn inom skogsbruk och vägbyggnation behövs för att upprätthålla den positiva trenden.

Resultat

Ekosystemtjänster och bevarade natur- och kulturmiljövärden

Ett av Myrskyddsplanens områden har fått ett fullständigt skydd under året och arbetet med markåtkomst pågår i majoriteten av Myrskyddsplanens våtmarker.

Gamla diken som fortfarande har en avvattnande effekt finns alltså kvar i länets mest värdefulla våtmarker. Arbetet med att lägga igen dessa diken ska ske så snart som marken har skyddats genom reservatsbildning.

Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Bevarandestatusen är generellt dålig för länets våtmarkstyper vad avser arealer, strukturer, funktioner och typiska arter. Orsakerna är främst negativ påverkan från olika former av avvattning, otillräcklig hänsyn och bristfällig planering inom skogsbruket samt övergödning på grund av kvävenedfall.

Hotade arter och återskapade våtmarker

Under 2014 har det inte varit möjligt att söka stöd för anläggning eller restaurering av våtmarker inom Landsbygdprogrammet. Det tidigare beslutade 45 ha stora våtmarksprojektet vid Brosjön har under hösten gått in i anläggningsfasen och beräknas vara färdigt under våren 2015. Länets två första dammar för fosforretention har anlagts vid Lilleruds lantbruksgymnasium.

Analys och bedömning

Det är inte möjligt att nå miljökvalitetsmålet till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Även om arealen våtmarker med ett långsiktigt skydd sakta ökar går det inte att se någon tydlig utvecklingstrend i miljön.

Resurserna och arbetstakten måste öka om miljökvalitetsmålet ska vara möjligt att nå. Det behövs förbättring av de styrmedel som finns och det behövs kompletterande styrmedel för att möta framtida utmaningar. Nya och/eller förändrade brukningsmetoder inom jord- och skogsbruk är att vänta i samband med ett förändrat klimat. Både idag och i framtiden måste aktörer inom jord- och

skogsbruk ta bättre hänsyn när åtgärder utförs i marker som angränsar till värdefulla våtmarker.

Trots den positiva utveckling som skett när det gäller skogsbilvägar på våtmarker förekommer det fortfarande att det körs över våtmarker. Användningen av mindre terrängfordon (typ fyrhjulingar) ökar och ett förändrat klimat med kortare köldperioder gör det svårare att få till bra vintervägar över våtmarkerna. Samtliga faktorer bidrar till körskador.

Ytterligare en faktor som påverkar måluppfyllelsen är de äldre diken, på våtmarker som ingår i länets myrskyddsplan, som fortsatt har en avvattande effekt med bland annat vegetationsförändringar som följd.

Ökad nederbörd pga. klimatförändringen medför ett större behov av dikesrensning och skyddsdikning, vilket kan påverka våtmarker.

En osäkerhet i bedömningen över måluppfyllelse är effekten av övergödningen genom kvävenedfall. Potentiellt kan en utökad skogsgödsling av omkringliggande skogsmarker komma att påverka våtmarker negativt. Även en ökad användning av bekämpningsmedel, då ett förändrat klimat kan öka risken för skadeinsekter, kan ha en negativ inverkan.

Om förslag i vattenverksamhetsutredningen realiserar kan det underlätta utrivning av gamla flottningslämningar samt få bort utjänta sjösänkingsföretag. Detta bör, förutom att gynna våtmarksmiljöer, även kunna bidra till att öka skyddet mot översvämningar. Översvämningar förutspås bli allt vanligare med ett varmare klimat och då kan dessa våtmarker jämna ut flöden samt ge stora ytor där vattnet tillåts flöda över.

Arbetet med anläggning och restaurering av våtmarker i odlingslandskapet bör koncentreras till intensivodlade bygder, där förlusten av naturliga våtmarkshabitat har varit störst. Våtmarksanläggning bör uppmuntras på marker som inte är möjliga eller lönsamma att bruka som åkermark genom förbättrad dränering. Att göra försumpade åkermarker blötare är ett sätt att öka biologisk mångfald, samt minska växtnäringsförluster och avgång av växthusgaser från jordbruksmarken.

12 LEVANDE SKOGAR

"Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas."

Motsatta trender i miljö tillståndet märks. Skador sker fortfarande på skogens natur- och kulturvärden. Flera åtgärder har påbörjats för att förbättra miljöhänsynen i skogsbruket. Utvecklingen i miljön bedöms som neutral. Resurserna för att skydda skogar med höga naturvärden är otillräckliga.

Resultat

Avverkningsnivån är hög och efterfrågan på biobränsle ökar. Negativ påverkan genom körskador, näringsförluster och försurning sker på både mark och vatten. Klimatförändringar kan göra att riskerna för skador ökar. Skogsstyrelsen arbetar med skogspolitisk dialog, skarpare tillsyn, kompetenshöjning och olika former av stöd via exempelvis Landsbygdsprogrammet, Skogsriket och Nokås⁴.

Skogsmarkens egenskaper och processer

Skogsbrukets gemensamma miljöpolicy⁵ om körskador på skogsmark har bidragit till bättre planering. Några företag har exempelvis infört markskoningsgarantier och metodstöd för att förhindra körskador. Bra barmarksplanering och hänsyn till rådande väderförhållanden är viktiga faktorer för att förbättra miljöhänsynen i skogsbruket.

Återföring av aska från skogsbränsle är ett sätt att motverka näringsförluster och försurning. Fortfarande är den areal i Värmland där aska sprids bara en bråkdel av den areal där uttag av GROT (grenar och toppar) görs.

Ekosystemtjänster

Några exempel på ekosystemtjänster från våra skogar är skogsråvara, biobränsle, bär, svamp, jakt, friluftsliv, rening av luft och vatten samt klimatreglering. För att många av ekosystemtjänsterna ska kunna fortsätta även i långt perspektiv krävs ett bevarande av den biologiska mångfalden.

Grön infrastruktur

Avverkning av skyddsvärd skog och bristfällig miljöhänsyn bedöms utgöra det största hotet mot den biologiska mångfalden. Arbetet med bildande av naturreservat och biotopskyddsområden, samt tecknande av naturvårdsavtal

⁴ <http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Stod-och-bidrag/Nokas/>

⁵ <http://www.ecskog.se/Filer/Br-gemmiljopolicy120126.pdf>

fortgår för de mest värdefulla miljöerna. De statliga anslagen för ersättning till markägare är fortfarande mycket begränsade hos både Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Myndigheterna tvingas allt oftare neka enskilda markägare ersättning och skyddsvärda skogar går därmed förlorade. Uppgårelsen om markbyte mellan staten och skogsbolagen innebär för Värmland att 6393 ha av Bergviks skogsmark omvandlas till reservat.

Skogsstyrelsens har under 2014 för skogspolitisk dialog träffat de skogsföretag som står för mer än 90 % av avverkningen. Dessa företag har avgörande påverkan på miljöhänsynen i skogen. Faktblad⁶ om målbilder för god miljöhänsyn har i samverkan mellan Skogsstyrelsen och skogssektorn tagits fram inom projektet Dialog om miljöhänsyn.

Åskstormen 4 augusti 2014 som fällde 250 000 m³ skog och orsakade stora skador kan dock som en positiv bieffekt bidra till ökad mängd död ved. Andelen lövträd som skadades var större än normalt då stormen inträffade sommartid. Död lövträdsved är viktig för den biologiska mångfalden.

Bevarade kulturmiljövärden och friluftsliv

Målbilder (se ovan) finns även för hänsyn till kulturmiljöer och sociala värden. I målet för Levande skogar ingår att skogens kulturmiljövärden är bevarade, samt att skogens värden för friluftsliv värnas. Dessa värden är viktiga för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Analys och bedömning

Skogsstyrelsen bedömer även i år att miljö kvalitetsmålet inte kommer att nås till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Sammantaget bedöms utvecklingstrenden i miljön som neutral då både positiva och negativa trender i miljö tillståndet märks.

En orsak är otillräckliga statliga anslag för ersättning till markägare för långsiktigt skydd av skogsmark med höga naturvärden. Mer resurser för skydd av skog, kompetenshöjning i skogssektorn och ökad samverkan behövs. En fortsatt ökad tydlighet i skogspolitisk dialog kan också ge positiva effekter på miljön i skogen.

Landsbygdsdepartementets vision⁷ för att tillvarata skogens alla värden, Skogsriket, har i Värmland lett till en kraftsamling på initiativ av Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. En handlingsplan för Skogsriket Värmland har tagits fram. Fokusområden i denna plan är Ökad förädling, Besöksnäring samt Kompetensförsörjning och jämställdhet. Projektet fortsätter även under 2015.

Ökade resurser för skyddsarbete

En viktig del för att nå måluppfyllelsen är arbetet med skydd av skog. Resurserna för ersättning till markägare för att inrätta formellt skydd är starkt begränsade och skulle behöva öka markant för att täcka det behov som finns. För att få bästa möjliga nytta av den formellt skyddade marken bör vi fortsätta arbeta efter

⁶ <http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Skota-skog-/God-miljohansyn/Faktablad/>

⁷ <http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Projekt/Regeringsuppdrag/Skogsriket/>

”Strategin för formellt skydd av skog i Värmland” tillsammans med åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) och frivilliga avsättningar. Det är också viktigt att kommunicera och informera om vikten av att skydda och bevara värdefulla skogar till skogsägare.

Ökad kompetens och samverkan

Nuvarande Landsbygdsprogram avslutas under 2014. De senaste åren har omfattande informations- och rådgivningsinsatser liksom bidrag till natur- och kulturvårdande åtgärder erbjudits markägare och verksamma i skogen. Osäkerhet råder om innehållet i nästa programperiod.

Användning av biobränsle och skogsråvara som en förnyelsebar resurs lyfts fram som viktiga delar i arbetet med att begränsa en framtida klimatförändring. För att inte få negativa effekter på mark och vatten behövs det resurser för arbete med samverkan mellan myndigheter och skogssektorn och även kompetenshöjning. En förutsättning för att minska de negativa effekterna är också att skogsbruket följer den körskadepolicy och de målbilder för god miljöhänsyn som tagits fram.

En ökad kunskap och förståelse kring innebörden av sektorsansvaret i skogssektorn behövs. Hänsyn enligt de nya målbilderna vid alla skogliga åtgärder i samverkan med frivilliga avsättningar och formellt skyddande av områden är viktiga åtgärder. Hyggesfritt skogsbruk kan för vissa skogar vara ett sätt att kombinera brukande med bra miljöhänsyn. Allt för att skapa gynnsamma förhållanden där hotade arter kan sprida sig och fortleva i livskraftiga bestånd.

13 ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP

"Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks."

Nedläggningen av jordbruksmark fortsätter och lokalt minskad djurhållning försvårar möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet. Arbete pågår för att få fler värdefulla marker skötta och restaurerade och för att minska jordbrukets miljöpåverkan, bland annat genom förbättrad markstruktur.

Resultat

Många insatser genomförs för att bevara och restaurera enskilda objekt i odlingslandskapet, såsom värdefulla marker, ekonomibyggnader och landskapselement med höga värden. Samtidigt fortsätter nedläggning och igenväxning av jordbruksmark vilket påverkar många andra värdefulla objekt negativt.

Antalet mjölkkor har ökat marginellt sedan 2013 medan dikor och får har minskat något. Antalet svin har ökat sedan 2013 men ligger under 2012 års nivå⁸. Antalet mjölkgårdar fortsätter att minska och i november 2014 fanns 107 mjölkgårdar⁹, jämfört med 139 gårdar 2010 och 371 gårdar 2000¹⁰.

Ersättningar och prioriteringar inom Landsbygdsprogrammet 2007-2013 har varit viktiga styrmedel för att bevara jordbruksvärdena runt om i länet.

Åkermarkens egenskaper och processer

Eftersatt underhåll av dränering och markavvattningsföretag är ett allt större problem i länet. Vid riklig nederbörd svämmar marker över och en fungerande dränering är viktig för att bibehålla en produktiv åkermark. Under året har Länsstyrelsen i samarbete med andra aktörer genomfört olika aktiviteter med tema markvård, till exempel om strukturkalkning och dränering.

Öppet och variationsrikt odlingslandskap

Många av länets slätterängar sköts utan ersättning, i de flesta fall tack vare äldre personer som slår sina marker så länge de orkar. För varje år blir dessa personer färre. Att söka miljöersättning upplevs ofta som alltför komplicerat. Eftersom dessa marker inte finns med i den officiella statistiken så är det svårt att upptäcka när hävden upphör. Slätterängar finns därför med i Värmlands regionala

⁸ Jordbruksverkets statistikdatabas.

⁹ Hushållningssällskapet Värmland, november 2014

¹⁰ Jordbruksverkets statistikdatabas.

miljöövervakning sedan 2009. Samtliga ängar i Ängs- och betesmarksinventeringen besöks med sex års intervall, för att dokumentera om och hur hävd sker och i vilken grad eventuell igenväxning förekommer. På så sätt kan kontakt tas med markägare eller brukare för att ta reda på orsaker till utebliven hävd. Vid behov kan rådgivning ges, eller information om ersättningar för skötsel av slätterängar.

Länsstyrelsen har under 2014 arbetat uppsökande för att höja intresset för säterbruk (fäbodbruk) och få fler aktiva säterbrukare, eftersom läget för länets sätrar är akut. Bland annat arrangerades en säterdag för intresserad allmänhet samt en studieresa till norska sätrar för potentiella säterbrukare i syfte att ge ny kunskap och inspiration. Informations- och diskussionsträffar har hållits och det märks av ett ökat intresse.

Kultur- och bebyggelsemiljöer

Genom rådgivningar och kurser inom byggnadsvård sprids ny kunskap och inspiration för att bevara odlingslandskapets olika byggnader. För 2014 har det inte funnits någon ersättning att söka för restaurering av överloppsbyggnader, utöver det statliga kulturmiljövårdsanslaget som främst går till byggnadsminnen.

Analys och bedömning

Länsstyrelsen bedömer att målet inte kommer att nås till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Odlingslandskapet växer igen i länets mellan- och skogsbygder. Det görs förvisso många bra insatser för att bevara och restaurera värdefulla marker, men det krävs också en bred bas med djurhållning och åkerbruk för att det ska finnas ett rikt odlingslandskap. Det är minst lika viktigt att det finns bra möjligheter att bo och verka på landsbygden som att det finns styrmedel för att restaurera och hävda enskilda intressanta objekt. Utan den breda basen av jordbruk kommer inte heller pärlorna, till exempel sätrar och hackslättmarker, med extra höga natur- och kulturvärden att behålla sina höga värden eller ens finnas kvar i framtiden. Satsningar på attraktiv landsbygd i Landsbygdsprogrammet 2014-2020 kan vara värdefulla i sammanhanget.

De ekonomiska marginalerna för många djurhållande gårdar är små och om djurhållningen upphör kan det ha en negativ effekt på markskötseln.

EU:s jordbrukspolitik är mycket viktig för huruvida miljö kvalitetsmålet nås eller inte. Landsbygdsprogrammet 2007-2013 har gett stora möjligheter att bevilja medel för insatser som är positiva för landsbygdsutvecklingen och för bevarandet av värdefulla miljöer. I Landsbygdsprogrammet 2014-2020 finns väldigt lite medel till satsningar på kulturmiljöer. Att utformningen av programmet har dröjt så länge och att det inte kom igång under 2014 innebär bland annat att nya restaureringar inte kan komma igång förrän tidigast 2015 eller 2016, vilket ytterligare minskar möjligheterna att nå målet till 2020. De allra flesta insatser som behövs för att bevara ett rikt odlingslandskap i hela länet är i mycket hög grad beroende av ekonomiska styrmedel. De mest kostsamma åtgärderna som också gäller de mest hotade miljöerna i odlingslandskapet är skötseln av slätterängar och sätrar. Kostnaderna är i många fall flera gånger högre än ersättningarna. Med de förutsättningarna är det svårt att motivera entreprenörer att ta på sig uppdrag för skötsel av sådana marker. Det ökade intresse för säterbruk

som märkts av under årets studieresa och träffar ger ändå visst hopp om att fler sätrar kan komma att tas i bruk i framtiden.

För att kunna styra medel för restaurering av värdefulla miljöer eller återskapande av våtmarker till de platser där de gör störst miljönytta är uppsökande verksamhet mycket positivt. Länsstyrelsens arbete med att kontakta markägare i intressanta områden har fortsatt under 2014. Särskilt fokus har lagts på sätrar.

Ett ökande problem i odlingslandskapet är eftersatt dränering av åkermark och underhåll av markavvattningsföretag. Det leder bland annat till försumpning, dålig bärighet, strukturproblem och ökad risk för isbränna, med försämrat utnyttjande av växtnäring, ökad erosion och förlust av växtnäringsämnen som följd.

14 STORSLAGEN FJÄLLMILJÖ

"Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar."

Gäller inte för Värmlands län

15 GOD BEBYGGD MILJÖ

"Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas."

Det återstår mycket arbete för att nå en God bebyggd miljö. Viktiga insatser görs, men det krävs en större insikt om planmonopolets betydelse. Medvetenheten ökar avseende klimatförändringar, natur- och kulturvärden, transportfrågor med mera, men det får inte alltid genomslag i de konkreta fallen.

Resultat

Bebyggelsestruktur och samhällsplanering

Värmland har länge varit ett län med äldre översiktsplaner, men nu har en förändring skett. Dock har inga nya ÖP: er antagits under 2014. Två av länets 16 kommuner har kvar sin första generations översiktsplan från tidigt 90-tal.

För att nå en hållbar bebyggelsestruktur är kompetensförsörjning, framför allt inom planarbetet, en nyckelfråga. Hittills har främst länets mindre kommuner haft svårt att rekrytera nya planerare. Positivt är att Karlstads universitet erbjuder en samhällsplanerarutbildning, vilket har medfört att flera nytexaminerade har fått jobb i länet.

Under 2014 har klimatrelaterade planeringsfrågor varit i fokus då länet bland annat är påverkat av översvänningsrisker. Under året har till exempel Karlstads kommun arbetat med att ta fram riktlinjer för översvänningshantering i planer och bygglov.

Infrastruktur

Klimatfrågorna lyfts ständigt i plansammanhang och medvetenheten ökar. Det tekniskt komplicerade översvänningsskyddet runt Centralsjukhuset i Karlstad är ett exempel på hur frågan kan hanteras. Andra intressanta projekt är de slussliknande anordningar som planeras för att skydda centrala Arvika och Karlstad. Även risken för översvänningskador i ledningsnäten har kartlagts på flera håll och stora investeringar planeras.

Projektet "Tåg i tid" fortlöpte under 2014. Projektet är ett samarbete mellan Karlstads kommun, Region Värmland och Trafikverket. Under 2016 påbörjas ombyggnation av Värmlandsbanan och projektet syftar till att planera ett antal mötesstationer. Under året beslutades även en regional cykelplan.

Natur- och kulturvärden

Länet har generellt sett god tillgång på natur- och grönområden. Nio kommuner har eller håller på att ta fram dokument om grönstruktur¹¹. I samband med förtätning och tätortsutbyggnad tas ofta mindre park- och grönområden i anspråk för bebyggelse. Tätortsnära skogar, som används som rekreationsområden, är inte sällan föremål för exploateringsföretag.

Det förekommer att kulturhistoriskt värdefulla byggnader rivs. Det största hotet är dock risken för förvanskning och att kulturhistoriska värden går till spillo i samband med ombyggnation. Kompetens vad gäller kulturvärden i den byggda miljön saknas till stor del i länet. Endast Karlstads kommun har tillgång till en egen kommunantikvarie¹².

Fler byggnader har de senaste åren fått skydds- och/eller varsamhetsbestämmelser i samband med upprättandet av nya detaljplaner och områdesbestämmelser. Detta sker dock främst i samband med exploatering och är inte ett utslag av aktiv bevarandeplanering.

Tio av länets kommuner har dokument som fyller funktionen av ett kulturmiljöprogram¹³. I samverkan med Länsstyrelsen har Säffle och Hammarö kommun under 2014 arbetat med att upprätta ett kulturmiljöprogram respektive uppdatera ett befintligt.

Hälsa och säkerhet

I samband med förtättningsprojekt i länets tätorter planeras det ofta i bullerutsatta områden. Därmed riskerar flera personer att utsättas för bullerstörningar i sin boendemiljö.

Analys och bedömning

Målet kommer inte att nås till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Miljötillståndet varierar mellan målets olika delar och det går inte att se en tydlig trend i miljöutvecklingen. En förutsättning för att nå målet är en god samhällsplanering, något som i många fall inbegriper långa processer och där årliga förändringar knappt är mätbara.

Bebyggelsestruktur och samhällsplanering

En god samhällsplanering kräver en större insikt om planmonopolets betydelse. Incitament måste skapas för att kommunerna ska ta sitt planeringsansvar på allvar, med syftet att ha en god planberedskap. Idag framkallar kommunernas hantering av planmonopolet en viss oro. Ofta överlåts initiativet till byggföretag och entreprenörer och kommunerna verkställer deras önskemål.

Det stöd som funnits för vindkraftsplanering i kommunerna har synliggjort behovet av översiktsplanering. För många kommuner utgjorde stödet startskottet för att se över hela översiktsplanen, och inte bara vindkraftsfrågan. Stödet för planeringsinsatser avseende strandskydd har skapat en liknande effekt.

¹¹ Boverkets miljömålsenkät 2014

¹² Boverkets miljömålsenkät 2014

¹³ Boverkets miljömålsenkät 2014

För att klara kompetensförsörjningsfrågorna behöver kommunerna öka sin attraktivitet som arbetsplats för samhällsplanerare. För att skapa en bredare kompetens kan flera kommuner gå samman och bilda gemensamma förvaltningar, något som har genomförts på flera håll i landet. Detta kan vara ett alternativ till kommunsammanslagningar.

Infrastruktur

Ombyggnaden och säkrandet av länets VA-system fortsätter och frågan är högt prioriterad hos många kommuner. Investeringsstakten måste dock öka för att utbytestiderna ska bli rimliga.

Att korta restiderna och därmed göra en allt större del av länet pendlingsbart i relation till Karlstadsområdet är ett viktigt fokusområde. Det krävs stora investeringar, såsom resecentrum i Karlstad samt den så kallade Vålbergsrakan, för att få en god effektivitet i systemet. Här är länet beroende av nationell finansiering och att projekten kommer med i investeringsplanerna.

Natur- och kulturvärden

Genom att i planeringsprocessen belysa frågan om tätorternas gröstruktur kan kommunerna genom god framförhållning skydda värdefulla natur- och rekreationsområden från exploatering. Därmed blir det lättare att hantera exploateringstryck som hotar värdefulla grönområden.

För att långsiktigt kunna skydda den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen måste kunskapsnivån och medvetandegraden öka både i planerings- och genomförandedelen. Kännedom om äldre tiders byggnadstekniker kan ge viktiga bidrag, inte bara till vård av äldre bebyggelse, utan också ge värdefulla impulser till ett mer anpassat och robust byggande i framtiden.

Hälsa och säkerhet

Arbetet med olika tekniska lösningar för att minska buller fortgår. Nya däck, gatubeläggningar, bullerskärmar med mera utvecklas ständigt. Fokus bör dock läggas på själva bullerkällan, vilket oftast är fordonen. En väl utbyggd kollektivtrafik som reducerar privatbilismen i tätorterna är förmodligen det mest effektiva sättet att minska bullernivåerna.

16 ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV

"Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd."

Befintliga styrmedel räcker inte för att säkerställa att den biologiska mångfalden brukas på ett hållbart sätt och bevaras till kommande generationer. Arbetet går för långsamt och utvecklingen i miljön bedöms som negativ.

Resultat

Hur mår Värmland 2014?

Under inrapporteringen för de arter och naturtyper som ingår i EU:s Art- och habitat direktiv bedömdes under 2013 bevarandestatusen som otillräcklig eller dålig för 62 % av arterna och 80 % av naturtyperna inom den boreala regionen, dit Värmlands län hör.

Resultaten från den nationella och den europeiska indikatorn för biologisk mångfald, som baseras på fåglar, visar att det generellt sett går sämre för utvecklingen hos fågelpopulationer i Värmland jämfört med Sverige som helhet. Detta gäller framför allt fåglar knutna till odlingslandskapet och våtmarker. Vidare visar indikatorn som används för att studera klimatförändringar att fågelsamhället har blivit ”varmare” i både Värmland och i Sverige som helhet, vilket betyder att det relativt sett går bättre för fåglar kopplade till högre temperaturer (sydliga arter) och lite sämre för arter kopplade till lägre temperaturer (nordliga arter). Förändringen indikerar ett varmare klimat.

Det finns också ljuspunkter. Framför allt har en populationstillväxt av de stora rovdjuren kunnat ses. Miljöövervakningen av utter under 2002-2013 visar att arten har ökat sin utbredning i länet, vilket tyder på en ökning av utterpopulationen.

Åtgärder för ökad biologisk mångfald

Ett viktigt arbete för att långsiktigt skydda och sköta värdefulla naturområden är bildandet av naturreservat. Under 2013 bildades i Värmland totalt 566 ha naturreservat och genom ESAB-bytet (Ersättningsmark Sverige AB) har ytterligare 11 534 ha köpts in för reservatsbildning i länet. Av dessa är 6 393 ha produktiv skogsmark.

EU-projektet Life Foder och fågring genomför sitt sista år under 2014 och syftar bland annat till att återskapa slåtterängar och betesmarker inom fyra av länets skyddade områden. Totalt har 184,5 ha röjts, slagits och förberetts för slåtter och bete. Ett av projektområdena är Brosjön i Säffle kommun, en av länets viktigaste fågellokaler, där projektet återskapar 139 ha hävdad våtmark genom bland annat röjning och tuvfräsning.

Under 2013 startade ytterligare ett EU-projekt, Life Vätern. Syftet är framför allt att åtgärda igenväxningen av Vänerskärsgårdens fågelskär, betesmarker och strandängar. I projektet ska bland annat 209 häckningslokaler för kolonihäckande fåglar samt 103 ha betesmark restaureras.

Under åren 2015 till 2019 kommer Länsstyrelsen Värmland vara partner i EU-projektet Life Taiga. Projektet sker i samarbete mellan 14 länsstyrelser och huvudsyftet är att genomföra kontrollerade naturvårdsbränningar i skogsmark av typen västlig Taiga i 89 Natura 2000-områden runt om i Sverige.

Inom Åtgärdsprogram för hotade arter, har Länsstyrelsen i samarbete med Skogsstyrelsen, Bergvik och Karlstad stift genomfört flera skötselåtgärder för sandödlan. Länet hyser sex lokala populationer av sandödlan varav två uppvisat en stark populationstillväxt under senare år, detta som ett svar på större restaureringsinsatser av artens livsmiljö.

Analys och bedömning

Det är inte möjligt att nå miljökvalitetsmålet till 2020 med beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är negativ.

Räcker befintliga åtgärder?

Värmland har stora arealer produktionsskog och länet har en betydande pappersindustri. Skogen är en viktig källa för rekreation och den hyser ett myller av arter. Den ger också goda förutsättningar till inkomster från turism. För att upprätthålla samtliga ekosystemtjänster krävs att skogen brukas hållbart, det vill säga så att vi inte äventyrar några arters fortlevnad eller kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.

För att långsiktigt skydda skog från avverkning kan staten bilda naturreservat eller inrätta biotopskyddsområden. Bara 1 % av Värmlands läns landareal har idag ett långsiktigt skydd, vilket inte är tillräckligt för att säkerställa att länets mest värdefulla naturmiljöer bevaras.

Även Klarälven ger många ekosystemtjänster, bl.a. vattenkraft. Ett förändrat klimat kommer att medföra ökade regnmängder, något som ställer stora krav på att arbetet inriktas på att behålla så naturliga flöden som möjligt även i reglerade älvar. Med naturliga flöden avses en tydlig vårflod och att långa perioder av höga sommarflöden undviks. För många arter är vårfloden viktig för att skapa gynnsamma miljöer. Höga sommarflöden är däremot något som sällan, eller endast kortvarigt, förekommer i oreglerade vattendrag och när de blir långvariga i länets reglerade älvar medför de en risk för strandarters fortplantning.

Mest angelägna insatserna

Ökad finansiering av åtgärder samt att verksamhetsutövare tar tillräcklig hänsyn är de viktigaste och mest effektiva styrmedlen för att nå miljökvalitetsmålet. Vattenverksamhetsutredningen har föreslagit förändringar i lagstiftningen som kan förbättra möjligheterna att nå målet när det gäller vattenmiljöer.

Med nuvarande lagstiftning kan det vara svårt att kräva tillräcklig hänsyn av skogsbruket. Körskador och avverkning av nyckelbiotoper är de största problemen. Det krävs en god dialog mellan naturvården och skogsägare. Genom att utveckla den allmänna hänsynen vid avverkningar och anpassa den till området skulle sannolikt stora vinster kunna göras.

Det behövs också, inom ramen för befintliga vattendomar, arbetas mer med miljöanpassade flöden. Detta skulle minska skadorna på den biologiska mångfalden längst älvstränderna och är en nödvändig åtgärd om vi ska klara av att bevara strandsandjägare, backsvala och en rad andra hotade arter med sin livsmiljö längs Klarälven.

Bilaga 1

PROTOKOLL

Nr 1(1)

Datum
2014-11-11

Diarienum
2014/2333

Närvarande: Bengt Danielsson
Ingemar Eriksson

Distriktschef, beslutande Justeras
Skogskonsulent,
föredragande

Bengt Danielsson

§ 1 Beslut om årlig uppföljning av Levande skogar i Värmlands län

Beslutas att fastställa bifogad uppföljning av miljö kvalitetsmålet Levande skogar i Värmlands län (bilaga).

Uppföljningen har genomförts i enlighet med Naturvårdsverkets anvisningar från 2014-06-05 (NV-10674-12).

Samråd

Den bifogade uppföljningen har stämts av med Johan Bohlin, Länsstyrelsen som i sak tillstyrker innehåll och utformning. Avstämning har även skett med distriktschef Hans Källsmyr och miljöstrateg Jimmy Lundblad. Inkomna synpunkter har där så är möjligt beaktats.

Vid protokollet

Ingemar Eriksson

Bilaga

1 Årlig uppföljning av Levande skogar i Värmlands län

Kopia till

Regionchef

Länsstyrelsen
Värmland